

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

37

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • יום שלישי לסדר שמות תשע"ב

ויש מקרים יותר קשים מזה, שלפעמים הילד צריך לקבל איזה תרופה או לעבור ניתוח בשביל הבריאות, ויש הורים שיש להם חרדה מתרופות ומכל טיפול רפואי, ואינם מוכנים לתת לילד את התרופות והטיפול שהוא צריך, ושמעתי על מקרה שהיה פסיכולוג שביקש לבוא לדבר עם ההורים ולהסביר להם את טעותם, אבל ההורים לא היו מוכנים לשמוע ממנו כלום, כי החרדה שולטת להם על השכל, וכיון שהילד אינו מקבל את התרופות שהוא צריך, המחלה מתגברת יותר ויותר, כתוצאה מההזנחה ומחוסר הטיפול הרפואי.

וידוע שכך גם ברוחניות אם הולכים אחרי טבע הגוף ולא מטפלים ביצר הרע, אם השכל אינו שולט על טבע הגוף, האדם יורד מטה-מטה, ומי שאינו בעל שכל ואינו מבין שצריכים לטפל, צריכים למצוא אדם פיקח שיסביר לו את טעותו, וכמו שיש ממליצים על זה את הפסוק (מלכים א ה, יא) "ויחכם מכל האדם", היינו ששלמה המלך ידע להסביר אפילו לטיפשים, מפני שצריכים חכמה מיוחדת לדעת להסביר למי שאינו בעל הבנה.

ויש לפעמים שהאדם עושה את עצמו לחולה, וכל חולה בענייני הגוף הולך מטבעו לפי התאוה ולא לפי השכל, וכפי שסיפרתי שראיתי בעיני אדם מבוגר חולה סוכר שהחזיק בכיסו כמה קוביות סוכר, ושאלו אותו הלא אתה חולה וכיצד מותר לך לאכול סוכר? והשיב כי אין זה סוכר דק אלא קוביות שאינן מזיקות... כך הטבע מפתה את האדם ומתגבר על השכל, והתוצאה היא שהמחלה מתגברת והוא מזיק לעצמו.

וכך גם בתורה לפעמים אדם מזיק לעצמו, ומעשה שהיה בישיבה לפני שנים רבות בתלמיד שקיבל על עצמו תכנית של חזרות מאד מזה, ומרוב שנמשך לזה למד הרבה יותר מכוחו עד שהתמוטט, והיה צריך לנסוע לבית הבראה בצפת למשך כמה שבועות עד שחזר לאיתנו, ואמנם זה לא היה מתוך טיפשות, אלא מרוב אהבת תורה נמשך לזה, עד שלא שם לבו לשמור על כוחותיו, אבל יש גם מקרים של טיפשות וחוסר הבנה שאדם מזיק לעצמו ברוחניות.

וכפי שהיה מעשה באחד שהחליט להתנהג על פי כל ספרי המוסר, והתחיל לעשות חשבון הנפש בקביעות, וכמו שכתוב בספרים שיש ארבעה זמני תשובה, בכל יום לפני השינה, כל שבוע בערב שבת, כל חודש בערב ראש חודש, וכל שנה ביום האחרון, וקנה לעצמו פנקס שכתב בו את כל מה שהוא מקיים ומה שצריך להתחזק, והלחיץ את עצמו להתנהג כמו גדולי בעלי המוסר, והמשיך בזה כמה שנים עד שהתמוטט, וכמעט שלא היה מסוגל ללמוד ולהתפלל והוצרך לטיפול נפשי, והיו צריכים לשלוח אדם שיש לו אמון בו שיסביר לו את טעותו.

ויש צעירים שיש להם שאיפות להיות אדם גדול, וכבר סיפרתי כי פעם ניגש אלי בחור צעיר ושאל אותי בשקט שאגלה לו את "הסוד" כיצד נעשים לאדם גדול [ואמרתיו לו שאם יחשוב על זה אף פעם לא יהיה אדם גדול], ויש כאלה שאינם מתייעצים אלא מחליטים בעצמם את הדרך לגדלות, וכפי שהיה ילד בעל כשרון לפני גיל בר מצוה שראה שהוא כשרוני יותר מכל החברים והחליט להיות בקי בשי"ס, אבל המטרה בזה לא הייתה לשם שמים אלא בשביל הכבוד והמעמד ששיג בזה, וסופו היה שקיבל בעיה נפשית.

ובאמת יש ילדים קטנים שהם בעלי מדרגה, ועושים הכל לשם שמים, מתוך ענוה ולא מתוך גאווה, שאף אחד אינו סובל מהם, אבל ילד שמפנקים אותו יותר מדי ומרגילים אותו לשלוט ולקבל כל מה שהוא רוצה, הוא מתרגל שהוא כמו "ראש הממשלה" בביתו, וכיון שהתרגל

ידוע שיש הבדל מצד הטבע בין אדם לבעל חי, שהאדם יש לו מעלה יתירה על בעלי החיים שיש לו שכל, ואילו בעל חי אין לו שכל והוא מתנהג וחי לפי טבעו, אבל מצד שני בעל חי גם בלי שכל יודע להיזהר מכל מה שמזיק לגופו, יש לו אינסטינקט טבעי לאכול רק מה שבריא בשבילו, והטבע מכריח אותו לעשות רק דברים שהם לטובת הגוף שלו, אבל האדם שיש לו גוף ויש לו שכל, אם ילך לפי טבע הגוף בלי השכל יהיה בסכנת נפשות, כי טבע הגוף ימשוך אותו לאכול כל מה שמתחשק וערב לחיכו, וכתוצאה מכך יקבל כל מיני מחלות.

ושמעתי שיש בעולם ילד בגיל שמונה שהמשקל שלו גדול מאד והוא מצוי בסכנת חיים, והרופאים מיעצים לטובתו שיוריד במשקל, אבל אימו של הילד אינה מבינה זאת, ומרחמת עליו שיאכל יותר ויותר, והנה הילד שהוא קטן עושה זאת מפני שאין לו שכל, אבל האמא כיצד היא מתנהגת בחוסר שכל ומזיקה לבנה? מתוך אהבת הבן היא נותנת לו לאכול ללא גבול, והרופאים רצו לאשפז אותו בעל כורחו, אמנם זהו מקרה נדיר שההורים יתנהגו ככה בחוסר שכל עם ילדיהם.

ויש דברים שהם מעשים שבכל יום בעולם, בעיקר אצל הציבור שאינם שומרים תורה ומצוות, שאין להם מחנך ואין להם מדריך, וכפי ששמעתי שאחד אמר פעם כי יש לו שלושה ילדים בבית, ומנה כאחד מהם את הכלב שהוא מגדל בביתו, שאין אצלו הבדל בין הכלב והבן, והוא נותן לשניהם את אותו טיפול עם אותה אהבה, וכי זה דבר נורמאלי? ומה יצא מהילד שמקבל חינוך כזה? הרי כשמלמדים את הילד להיות שווה כמו בעל חי הוא גם יגדל כמו בעל חי, ובאמת זה דבר שאינו קיים אצל שומרי התורה והמצוות.

אבל יש דברים שהם שכיחים מאד, שההורים מפנקים את הילד בלי גבול, ושמעתי שאומרים על זה בדרך מליצה את הפסוק (איכה ד, י) "ידי נשים רחמניות בישלו ילדיהם" - יש נשים רחמניות שרוצות שבנם ירגיש טוב, לא להכביד עליו, ונותנות לו את כל מה שמתחשק לו, שייחנה כמה שהוא יכול, אך בהנהגה כזאת "בישלו ילדיהם", כי אם נותנים לילד את כל מה שהוא רוצה, סופו לצאת לתרבות רעה.

וכמו שמצינו אצל אדוניו בן חגית בנו של דוד המלך שכתוב עליו (מלכים א א ו, ו) "ולא עצבו אביו מימיו לאמור מדוע ככה עשית", ופירש"י "ולא עצבו - לא הכעיסו, לימדך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה", ע"כ, והיינו שדוד המלך מעולם לא העיר לאדוניו ולא אמר לו מדוע ככה עשית, וכיון שהתרגל להיות מפונק שלא דורשים ממנו כלום, הסוף היה שגדל ונעשה מורד במלכות ונהרג.

ויש הרבה מעשים כאלו שההורים מפנקים ילד אחד על חשבון כל הילדים, וכגון שהילד הוא קצת מסכן ויש לו איזה בעיה בבריאות, וצריכים לתת לו יחס מיוחד כדי שירגיש טוב, וכל הזמן דואגים שלא יחסר לו כלום, ומפנקים אותו על חשבון כל בני המשפחה, והסוף הוא שהילד הזה נעשה מושל, ומתרגל שנותנים לו את כל מה שהוא רוצה ללא הגבלות, והילדים האחרים סובלים מאפליית ההורים שמפנקים את הילד הזה יותר מהם.

ולפעמים יש גם אפליה ללא סיבה, שהילד מוצא חן בעיני ההורים ולבם נוטה אליו יותר מכל הילדים, ומתוך כך הם נותנים לו יחס טוב יותר מכולם, וידוע שיש ילדים שהם בעלי מידות טובות מאד, ומשלימים עם המצב שהם מקבלים יחס פחות טוב מההורים, אבל יש גם ילד טוב עם מידות טובות שהאפליה גורמת לו להתמרד, ויש כל מיני תוצאות לא טובות, ורק כשהילד המתמרד עוזב את הבית, אז פתאום רואים שהוא ילד עם מידות טובות מאד.

לחיות ככה, אם יורידו אותו משליטתו זה יהיה קשה לו מאד, וכפי שידוע ממה שאירע כשהורידו את המלכים משלטונם.

ומצינו בגמרא (מנחות קט, ב) על רבי יהושע בן פרחיה שאמר "בתחילה כל האומר לי עלה לגדולה אני כופתו ונותנו לפני הארי, עתה כל האומר לי לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין", והיינו אף על פי שבתחילה לא רצה את הגדולה, עכשיו לאחר שעלה לגדולה זה איכפת לו מאד אם יורידוהו, והנה בוודאי שרבי יהושע בן פרחיה לא היה עושה כן, ורק בא לומר עד היכן מגיע טבע האדם, שאפילו שמתחילה היה מתרחק כל כך מהגדולה, אבל מרגע שעלה לגדולה קשה מאד לפרוש ממנה.

ובאמת יש גם אנשים בעלי מדרגה ששולטים ביצרם ומוכנים לוותר על הגדולה, וכמו שמובא בגמרא (פסחים סו, א) על בני בתירא שהיו נשיאים בארץ ישראל, וכשהלל הזקן עלה מבבל הייתה שאלה בהלכה שהם לא ידעו לענות עליה, ורק הלל ידע לפסוק את ההלכה בזה, ומשראו את גדלותו של הלל העמידוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהם, זוהי מדרגה גבוהה של בני בתירא שהיו נשיאי ישראל והסכימו לוותר על הנשיאות, ולא כפי הטבע הפשוט של האדם שאינו מוותר על הגדולה.

וכן היה מעשה עם הגאון רבי אליעזר מטלז' צ"ל שהביא את הגאון רבי איצ'ל מפוניבז' צ"ל להיות ראש ישיבה בטלז', ורבים התפלאו שהרי עכשיו יחשיבו בישיבה את רבי איצ'ל יותר ממנו, וכיצד יוכל לסבול שראש הישיבה יהיה רבי איצ'ל ולא הוא, אבל רבי אליעזר לא התחשב בכבודו ובמעמדו, והעמיד את רבי איצ'ל כראש ישיבה במקומו לתועלת התלמידים, והוסיף ואמר כי אם הגר"ח מבריסק צ"ל היה מסכים, היה מוסר בידו גם את הרבנות, מפני שרבי חיים היה מנהיג את הרבנות באופן יותר טוב ממנו.

ובאמת זהו דבר נדיר שאדם יוותר על הגדולה מבלי שיהיה אכפת לו, והסבא מסלבודקא צ"ל הזהיר פעם לראש ישיבה אחד שלא ייתן מינוי בישיבתו לאחד שהוא אדם גדול מאד, כי הוא עלול לסבול ממנו אם יהיה מעליו, ואמנם אותו ראש ישיבה היה בעל מדרגה והסכים לכתחילה לוותר על כבודו ושמו להביאו לישיבה, למרות שיחשיבו אותו יותר ממנו והוא יהיה בעל הדעה בישיבה, אלו הם המידות הטובות של הדורות הקודמים.

וכן יש מעשים שהיו גם בדורות הקודמים, שהיו רבנים שניהנו כרבני עיירות בחוץ לארץ, ולעת זקנתם ביקשו לעזוב את הרבנות ולעלות לארץ ישראל, והגאון רבי ישראל סלנטר צ"ל הורה לרב אחד שינסה תחילה במשך כמה חודשים לראות אם הוא יכול להסתדר בלי הכיבודים והמעמד של הרבנות, ורק אם יהיה מסוגל לזה, אז יראה שהוא יכול לעזוב את הרבנות ולעלות לארץ הקודש, וכעין זה מובא בספר 'פני הארי החי' על אחד מהרבנים שהיו באותה תקופה.

וכך גם בכל העניינים, מי שהתרגל לדבר שהוא חיותו, קשה לו מאד אם יחסר לו הדבר ההוא, וכמו שמשופר בגמרא (בי"מ פד, א) כי כשנפטר ריש לקיש בכה רבי יוחנן, מפני שהיה חסר לו את ריש לקיש שלמד איתו תורה, ושלחו לו חכמים את רבי אלעזר שילמד איתו, ועל כל הלכה שאמר רבי יוחנן הביא רבי אלעזר ראיות מברייתא, אך רבי יוחנן אמר וכי אני צריך ראייה שאני אומר נכון? הלא ריש לקיש היה מקשה לי עשרים וארבע קושיות, והייתי מתרץ לו עשרים וארבע תירוצים, ומתוך כך רווחא שמעתתא, ועכשיו חסר לי התענוג הזה של חכמת התורה, ובכה רבי יוחנן עד שיצא מדעתו.

וכתוב שם בגמרא כי חכמים ביקשו רחמים על רבי יוחנן שימות, ושמעתי מפרשים כי מה שלא ביקשו רחמים שיהיה בריא ויחזור לעצמו, זהו מפני שבקשה כזאת היא נגד הטבע, כיון שחסר לו התענוג והמתקנות של תורה שהתרגל בלימודו עם ריש לקיש, ולא שייך שימשיך לחיות במצב כזה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות רוצח ז, א) כי תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עימו שנאמר "וחי" - עשה לו כדי שיחיה, "וחי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה הם חשובים", וכיון שהיה חסר לרבי יוחנן התענוג של תורה שהורגל אליו, כבר לא היה לו טעם בחייו, והטוב ביותר היה שימות ולא יצטער עוד.

וכן הוא גם עניין בן סורר ומורה שחייב סקילה, ואמרו בגמרא (סנהדרין עב, א) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין להיסקל! אלא הגיעה תורה לסוף

דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, והיינו כי לאחר שהתרגל לגנוב זה נעשה לו כהיתר, ומכיוון שהתרגל לחמדת הממון ותאוות הגוף של בשר ויין, ההתמכרות דוחקת אותו עד ששום דבר לא ימנע אותו מזה.

וכל אלו הם דברים שהאדם מצד טבעו נמשך להם, וידוע כי האדם בטבעו הוא גרוע מבעל חי, וכמו שכתב החובות הלבבות (בהקדמה לשער עבודת האלוקים) כי בכמה עניינים גוף האדם גרוע מבעלי החיים, וצריך להתנהג לפי הנשמה והשכל, ולא להימשך אחר טבע הגוף.

וכמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה יד, א) "אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך", והביאור בזה מפני שנשמת האדם קדמה למעשה בראשית, וכדאיתא במדרש (תנחומא תזריע א) "ורוח אלוקים מרחפת" - זו נפשו של אדם הראשון, והיינו שהנשמה נבראה ביום הראשון מששת ימי בראשית, והגוף נברא בערב שבת לאחר כל מעשה בראשית, וכשאדם הולך אחרי תאוות הגוף אומרים לו יתוש קדמך, מפני שגוף האדם בטבעו גרוע מבעלי החיים ונברא לאחר כל מעשה בראשית, אבל אם הנשמה והשכל הם המנהיגים אותו, אזי אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית, שהוא הראשון והחשוב מכולם.

ועלינו להתבונן על מצבינו, וכפי שזכורני כי בתחילת תנועת התשובה, שהייתה התעוררות גדולה בציבור הכללי לחזור בתשובה, שמעתי מאדם גדול שנאנח ואמר 'החילוניים חוזרים בתשובה, אבל מה יהא איתנו, אנחנו עומדים באותו המקום, וכי זהו המצב הנכון? האם איננו יכולים יותר להתעלות?' הרי האדם אינו יכול לעמוד על מצב אחד, אלא או שהוא עולה או יורד, ומי שאינו במצב של עלייה ממילא הוא יורד.

ומעשה שהיה בבעל תשובה אחד שהגיע לבית כנסת, וכשראה את התפילה שם התפלא מאד, וכי ככה מדברים לפני המלך? מפני שהבין וידע כי בתפילה עומדים לפני המלך, בעלי התשובה שיודעים שהם צריכים תיקון, הם ממשכיכים ועולים כל הזמן, אבל אנחנו עומדים תמיד באותו המקום, ומדוע איננו שמים לב להשתנות ולהתעלות?

והגה"צ רבי בן ציון במברגר צ"ל סיפר לי פעם כי שמע על בעלי תשובה שדיברו עליו החרדים ובני התורה, מדוע אנחנו נשארים תמיד באותו המצב ולא משתנים, עד שהגיעו לידי מסקנה כי אנחנו 'תינוקות שנשבו', שאנו שבויים בהרגל של מצות אנשים מלומדה, וכל אחד התרגל למה שחינכוהו מילדותו ואינו יודע ששייך להתעלות יותר, ולא עולה בדעתו שהוא יכול להיות יותר ממה שהוא, אבל באמת יש הרבה מדרגות במעלות העליונות, וכמו שביאר במסילת ישרים שכל אחד יכול להגיע עד לדרגת רוח הקודש, ואמר הגר"צ במברגר כי התרגש מאד לשמע הדברים, מה יהא איתנו, ומדוע אנו אדישים כל כך על עצמנו.

וקיבלתי לא מזמן קונטרס שאינו תחת ידי כעת, וראיתי בתחילת דבריו שכתב כי הסיבה שאנחנו נשארים באותו המצב ולא מתעלים, זהו מפני שאנחנו מיואשים ומשלימים עם מצבינו, כשנאבדה לאדם אבידה הוא אומר 'ווי לי לחיסרון כסי', בתחילה הוא מצטער על האבידה, אבל במשך הזמן כבר לא אכפת לו, מפני שהוא חושב שכבר עשה מה שבכוחו ואינו יכול לעשות יותר, וכיון שאנחנו משלימים עם המצב הקיים לכן לא משתדלים יותר.

אבל למעשה יש אפשרות לכל אחד להתעלות, ורק צריכים הדרכה לזה ממי שמבין בכוחות הנפש ובכוחות הטבע של האדם, איך להתעלות וכיצד להשליט את השכל על הגוף בסייעתא דשמיא.

לעילוי נשמת
הרה"ג ר' חיים אריה ב"ר שאול זצ"ל
נלב"ע י"ד טבת תשנ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.